

La mirada que respira (a la recerca de la paraula vinculada)

Manifestos sobre la lectura, polítiques per fomentar-la, estudis per iniciar-s'hi, mètodes per adquirir fluïdesa, informes sociològics, etc. Es treballa molt, i bé, sobre aquest tema, però *llegim com parlem* i ho fem condicionats per una comunicació ineficaç. Aquí mostraré algunes observacions molt concretes, resultat d'una investigació de l'Escola de Lectura de Madrid. He arribat a quelcom que no puc considerar conclusió, sinó punt de partida. Estic convençut que és possible canviar, si tornem a la paraula vinculada.

Llegir és respirar

Llegir no és solament reconèixer les paraules (el text) o comprendre-les intel·lectualment, sinó respirar-les com es respira una persona o una situació. M'explicaré. Una persona que escriu, que mira o que s'imagina una cosa o un fet; al mateix temps que ho mira, que ho respira (inspira) i que ho sospesa, finalment, es decideix a escriure-ho. Quan es troba amb una expressió o amb una paraula que no l'acaben de convèncer, la respira, la sospesa i decideix quina utilitzarà. Doncs bé, la lectura segueix un procés

semblant. Llegir no es pot limitar a reproduir les paraules del text com un robot. Llegir és respirar-les, sospesar-les (en silenci) i lliurar-les a qui les ha de rebre (fins i tot un mateix). Això no se sol ensenyar a les escoles i, lògicament, quelcom que no ha estat respirat no és viu. I quelcom que no té vida, no pot interessar a ningú.

Caldria ensenyar a cada criatura a mirar les paraules i a respirar-les, a fer-les seves, a fer-los un lloc al seu cos, al seu cor o a la seva ment. Per aquest motiu, no queda cap més remei que ensenyar, a les nenes i als nens, a inspirar-les profundament, a retenir-les i a anar-les lliurant conscientment a les persones que les escolten (a qui també han mirat i respirat), tot respectant l'imprescindible silenci, els dubtes que els sorgeixin, els reconeixements, etc.

Caldria ensenyar a cada criatura a mirar les paraules i a respirar-les, a fer-les seves, a fer-los un lloc al seu cos, al seu cor o a la seva ment

El lliurament de la paraula

Deixem anar les paraules en lloc de *lliurar-les*, quan és un fet comprovat que la paraula sempre va adreçada a algú. Per respecte i per eficàcia, caldria lliurar-les. Enganyem l'infant quan reconeix barrejant les paraules i li diem que ja sap llegir. L'objectiu següent és la fluïdesa i això que en diuen «comprensió lectora», però ens enganyem, perquè llegir bé implica, a més de respirar l'escrit, *lliurar la paraula a la persona a qui va adreçada*. I és ben veritat que, en fer-ho, la comprenem millor. Aconseguint eficàcia i gaudi.

La paraula vinculada: una altra mirada sobre el narrador i el lector

Tampoc no s'ensenyava bé que, quan algú lliura la paraula del llibre (o la seva pròpia en un diàleg), aquesta mateixa paraula també ha d'arribar a qui la pronuncia, i, sobretot, a l'hora de llegir, se sol oblidar que la persona que ho fa, d'alguna

La narració i la lectura mateixa es van fent alhora que es pronuncien les paraules

manera, també viatja i viu en la paraula que pronuncia, tant com qui l'escolta. Aquest matis és important, perquè implica una altra mirada sobre el narrador i sobre el lector, una altra mirada sobre l'ésser humà. Implica que la narració i la lectura mateixa es *van fent* alhora que es pronuncien les paraules. És ben bé el contrari del paradigma majoritari al qual sembla que s'aspira a la nostra societat actual: que el narrador sap perfectament el que diu, que no té gens de por, que disposa de tota la veritat i no d'una mirada que la sobrevola, que viu allunyat del dubte, que controla les seves paraules, que és més que el lector o els personatges, etc. Des del meu punt de vista, caldria pensar que el narrador és també algú que està, com nosaltres, en el camí. I el mateix hauriem de pensar de qui llegeix.

Trobades pedagògiques

En alguna de les meves trobades pedagògiques amb mestres i infants, solc esmentar Onan, que deixava anar el semen fora de la seva dona: en lloc d'inse-

minar-lo, el disseminava. Si, en una ejaculació, hi ha milions d'espermatozoides i solament un fecunda l'òvul (i, de vegades, cap i cal tornar-hi), si disseminem el semen, les probabilitats de fecundació seran nul·les. Aleshores, demano a aquests escolars que intentin percebre si, quan els llegeixo o els parlo, els estic lliurant les paraules (inseminant-les) o les estic escampant per l'aire (disseminant-les).

Quan comproven que procuro lliurar-los les paraules, els faig veure que, encara que intenti usar-les per inseminar el grup, no sempre ho aconsegueixo i sovint ho he de repetir. Però els insisteixo: «Què passaria si em limités a deixar anar les meves paraules com un robot o una criatura que se sap la taula del vuit?», «Què passaria si únicament deixés anar les meves paraules en lloc de lliurar-les?». «És un *esforç inútil*», diuen. Un «treball d'amor perdut», matisaria jo parafrasejant Shakespeare. I quan els pregunto com solen parlar les persones adultes i els infants a classe, em responen: «Deixant anar les paraules, disseminant-les». I solen restar en silenci.

Comprenc que s'adonen que, així, la comunicació no pot ser eficaç, però la seva actitud és sana: deixen anar llast, rebutgen el que ja no els convenç i opten per la paraula lliurada. Sempre és així. I pregunten com hi poden arribar. Per a això hi ha *La mirada que respira*, un taller que no tracta sobre tècniques, sinó sobre canvi d'actituds.

La mirada...

No hem de suposar que els altres són aquí perquè els seus cossos hi són. Si cal lliurar la paraula, cal mirar (i bé) la persona que ens ha d'escoltar, perquè existeixi juntament amb nosaltres en l'acció que realitzarem (parlar, llegir, etc.). Ni l'alumne ni el professor no miren la persona que llegirà un text... Tampoc no ho fan aquests actors que posen les seves veus daurades al material àudio dels llibres. Ens hem preguntat mai com ens mirem a l'aula, si ens respirem, i com ho fem? La proxèmica escolar és una qüestió pendent. Ignorar-la, no significa pas que no existeixi.

A l'escola, no s'hi educa la mirada que compromet ni la respiració que acull

i dignifica, simplement perquè la mirada tampoc no entra en els plans de formació del professorat. Tampoc no s'educa la mirada ni la respiració que ens ajuden a conèixer millor, a matisar. Simplement, s'està en aquest lloc respirant *com es pot*, de vegades suspirant per sortir-ne (parlo de l'alumnat, però també del professorat).

...que respira

L'altra gent existeix per a mi segons si jo la miro i la respiro d'una manera o d'una altra. Ens adonem de quan algú ens està abraçant sense respirar-nos i, al contrari, de quan algú ens està respirant de veritat, encara que no ens toqui. La mirada i la respiració donen existència a les coses i a les persones. Per això, si he

Crec que solament els infants que respiren profundament amb una respiració abdominal poden elaborar bé els seus pensaments i sentiments, i endinsar-se en una sintaxi més complexa que la que generalment utilitzen

de lliurar la meua paraula a algú, el primer que hauré de fer serà mirar-lo i respirar-lo. I fer-ho bé. De fet, la respiració de l'escriptor sempre és abdominal. També n'és la dels seus narradors. Si agafem un llibre de filosofia, un conte d'Andersen o un poema d'Elliot, podrem comprovar que la veu de qui parla (la veu narradora) té sempre aquesta respiració que li permet viure en els matisos i traslladar-se a unes altres veus i respiracions, a uns altres llocs, a uns altres temps. Crec que solament els infants que respiren profundament amb una respiració abdominal poden elaborar bé els seus pensaments i sentiments, i endinsar-se en una sintaxi més complexa que la que generalment utilitzen. Així podran parlar i llegir millor. Per això, si volem ensenyar al jovent i a les criatures a distingir matisos (quina altra cosa, si no, és l'educació?), no hi ha cap més remei que introduir tècniques de respiració a l'aula (per a alumnes i professors), amb la finalitat d'aconseguir aquesta respiració vital i vitalitzadora. La utilitzaran per estudiar, per escoltar, per parlar, per llegir, per arreglar les seves diferències.

La paraula vinculada

Una de les conseqüències de la mirada que respira és que s'estableix un vincle entre qui mira i qui és mirat, el qual, al seu torn, mira i respira (per empatia) la persona que ha començat la relació.

Vivim en una societat on continuament s'estan replantejant els vincles (la parella, els contractes de feina, la relació amb els déus, etc.). La passarel·la (paradigma gairebé mític de la societat actual) ens mostra persones que no es vinculen amb les que les miren, ni amb el camí que recorren, ni amb la roba que mostren. Els robots (un altre mite contemporani) ni miren ni respiren les persones a les quals parlen, ni miren ni respiren el que diuen, i escampen les paraules per l'aire sense lliurar-les a ningú, perquè no parlen amb direcció. La prostitució (un negoci segur) té un èxit enorme, perquè es tracta d'una transacció en la qual no hi ha vincle (el client paga i ja l'has vist prou). L'agent de canvi i borsa (la borsa és la vida) compra i ven accions sense haver-se vinculat amb allò

que utilitza per mercadejar. A l'escola, l'alumne parla i llegeix sense mirar ni respirar els seus companys ni els pensaments o sentiments que té dintre, ni el llibre triat. Llegeix sense vincular-se, perquè li ho mana el mestre o la mestra. No oblidem que l'obligació solament crea

persones obedients, però no persones autònomes que es vinculen amb llibertat, quelcom essencial per crear un bon vincle. I viceversa.

El triple vincle

Si la mirada que respira és necessària, el vincle que proposem a qui ens escolta també serà necessari i percebut com a tal per aquesta persona. En ser triat lliurement, el vincle podrà ser plaent i intens. Per això, és molt important que les persones que treballem en l'educació oferim a l'alumnat una mirada que el convidi a mirar-nos al mateix temps a nosaltres i, com a conseqüència, el que nosaltres mirem (sense que això comporti segrestar la mirada de l'infant). Aquesta mirada mostra que en cap cas no serà la de l'ull de Déu, que tot ho veu i ho vigila, sinó que la farem amb una respiració assossegada, que, per imitació, convida a l'assossec i al matís.

Imaginem-nos una nova metàfora per comprendre millor el vincle que proposem: el jugador de bàsquet ha de fer un llançament lliure. Mira i respira la cistella, mira i respira la pilota i mira i respira

l'acció que realitzarà, juntament amb la responsabilitat i el gaudi que comporta. Si això és el que fa l'esportista, quelcom semblant haurem de fer en el moment de parlar o de llegir. Cal mirar i respirar tant les persones que ens escoltaran (la cistella), com el que direm o llegirem (la pilota). I cal respirar el que farem i les conseqüències que comporta: parlar o llegir uns altres (el tret lliure que potser decidirà el resultat del partit).

Així s'establirà un triple vincle: amb les persones, amb les paraules i amb el fet de parlar o de llegir. La conseqüència és que sortirem del nostre ésser i viurem una relació amb l'altra persona, a més de fer-ho amb les paraules d'altra gent. També, que viurem el que estem fent.

És molt important que les persones que treballem en l'educació oferim a l'alumnat una mirada que el convidi a mirar-nos al mateix temps a nosaltres i, com a conseqüència, el que nosaltres mirem (sense que això comporti segrestar la mirada de l'infant)

El valor del silenci

El que en el fons procurem aconseguir amb l'educació és una mirada davant del món. La mirada de persones que parlen, que llegeixen, que narren, que comuniquen, que perceben les mirades dels altres, les seves pròpies mirades. Una mirada que sempre busca, que respira i que narra; que mostra més que no pas diu; que fa que qui escolta existeixi de veritat juntament amb qui parla o llegeix, que li permetrà dosificar les paraules perquè coneixerà el valor del silenci.

A l'escola hi ha massa paraules. Hauríem de saber, i no oblidar-ho mai, que quan algú es decideix a parlar el que en realitat fa primer és..., sortir del silenci! La paraula, assumida amb aquest enfocament, a més d'acció, seria un esdeveniment. Com a tal, caldria rebre-la, i potser celebrar-la. Com a tal, caldria tenir-la o desitjar-la.

Una criatura d'educació infantil, un infant de primària, una noia d'institut es pensaran millor el que diran si valoren el seu silenci i el de l'altra gent. Si valoren la mirada i la respiració dels altres, la

El que en el fons procurem aconseguir amb l'educació és una mirada davant del món

seva pròpia. Si saben que les seves paraules no s'esvaniran en l'aire ni es malbarataran, sinó que seran rebudes per altres persones. Si són conscients que poden fecundar el pensament d'un altre ésser humà. Si aconseguixen creure en la mirada de l'altre. Es tracta d'una filosofia. Res més que actituds. Quelcom necessari i possible.

A més, sembla que les dues malalties principals del professorat tenen a veure amb les cordes vocals i amb l'estat d'ànim. Si els docents i les docents solen parlar disseminant les paraules, se'ls cansarà la veu (la veu que lliura la paraula es cansa menys i és més eficaç). I si, en parlar així, aquests ensenyants no aconseguixen fecundar, és comprensible que es deprimeixin. Però, per què disseminen les seves valuoses paraules? Per aconseguir superar el soroll que sorgeix d'un mal enfocament de la comunicació a l'aula. Aconseguint, a costa de la nostra

veu i del nostre estat d'ànim, que se'ns senti (que se'ns escolti i se'ns entengui?), però sacrifiquem quelcom essencial: el vincle.

El restabliment del vincle tornaria salut i dignitat a la tasca educativa, però també eficàcia i gaudi, i ja no hi hauria tants «treballs d'amor perduts».

HEM PARLAT DE:

- Lectura.
 - Llengua i construcció del coneixement.
-

Antonio Rodríguez Menéndez

Director de l'Escola de Lectura de Madrid i del Projecte Fahrenheit 451
(les persones llibre)

antoniorodriguez@escueladelectura.com

Aquest article fou sol·licitat per GUIX: ELEMENTS D'ACCIÓ EDUCATIVA el mes de juny de 2009 i acceptat el mes de juliol de 2009 per ser publicat.